

KS. JÓZEF SZYMAŃSKI

SYTUACJA RELIGIJNA
NA TERENIE OBWODU WINNICKIEGO* W 1965 R.
WEDŁUG RAPORTU PEŁNOMOCNIKÓW RAD:
DS. KULTÓW RELIGIJNYCH I CERKWI PRAWOSŁAWNEJ

Politykę wyznaniową, określającą stosunek państwa do religii i związków wyznaniowych w obwodzie winnickim na Podolu regulowano na podstawie dekretów i ustaw konstytucyjnych przyjętych najpierw w Rosji radzieckiej, a potem na Ukrainie radzieckiej¹. Od samego początku, po przejęciu władzy przez bolszewików, ustawodawstwo ewoluowało w kierunku zaostrzenia przepisów antyreligijnych. Ograniczono prawa ludzi wierzących i organizacji religijnych. Do realizowania takiej polityki państwo powołało wiele urzędów – od szczebla centralnego, na którym ją kreowano, poprzez urząd pełnomocnika ds. religii w republice i obwodzie, gdzie ją koordynowano, aż do rejonów i wiosek, gdzie znalazła praktyczne zastosowanie. Wykorzystano różne procedury ideologiczne. Ateizm naukowy, podniesiono do rangi doktryny państwowej, celem zastąpienia wierzeń religijnych². Zadekretowano nowe „obrzędy”, które miały oderwać ludzi od tradycji i ukształtować nowy wzór postępowania. Ponadto ostrze walki skierowano przeciwko obiektom sakralnym (kościółom, cerkwiom, itp.), wizualnym znakom wiary danego środowiska. Przeznaczane na cele kulturalno-oświatowe i gospodarcze, z czasem przestawały być symbolem więzi z chrześcijańską kulturą, a przede wszystkim oparciem dla tych, którzy się z nią utożsamiali:

Ks. dr JÓZEF SZYMAŃSKI – adiunkt Instytutu Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym KUL.

* Stan i sytuację religijną autor przedstawił w: *Stan i sytuacja Kościoła katolickiego na Podolu (obwód winnicki) 1941-1964*, „Studia Polonijne” 23(2002), s. 149-182; t e n ż e, *Kościół i związki wyznaniowe na terenie obwodu winnickiego w latach 1941-1964*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 78(2002), s. 275-317.

¹ J. S z y m a ń s k i, *Sytuacja prawna organizacji religijnych w obwodzie winnickim na Ukrainie 1918-1964*, „Roczniki Teologiczne” 48(2001) z. 4, s. 181-209.

² T e n ż e, *Proces ateizacji w obwodzie winnickim (1941-1964)*, „Roczniki Teologiczne” 49(2002) z. 4, s. 175-204.

Заместителю председателя исполкома областного Совета депутатов трудящихся тов. Слободянюку Д. О.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

О соблюдении законодательства о религиозных культурах на территории области.

Выполняя постановления Совета Министров СССР от 16 марта 1961 года и Совета Министров Украинской ССР от 29 апреля 1961 г. „Об усилении контроля за выполнением законодательства о культурах”, исполкомы районных, городских, сельских и поселковых Советов депутатов трудящихся несколько улучшили работу по контролю за соблюдением религиозными общединаниями, служителями культов законодательства. При всех исполкомах на общественных началах созданы комиссии содействия контролю за выполнением законодательства о религиозных культурах, которые проводят определенную работу в селах и районных центрах области.

Неплохо организовали работу комиссии содействия контролю Винницком, Липовецком, Тульчинском райисполкомах. При помощи комиссий содействия выявлено ряд грубых нарушений законодательства о культурах со стороны духовенства, религиозных обществ, в отношении которых приняты соответствующие меры.

Однако в ряде районов работа комиссий содействия контролю не организована (Барском, Бершадском, Гайсинском, Казатинском и др.). Планы работы комиссий отсутствуют, а заседания проводятся только по организационным вопросам.

Do Zastępcy przewodniczącego Komitetu Wykonawczego Rady Obwodowej Deputatów Robotniczych tow. Słobodianiuka D.O.

SPRAWOZDANIE

O przestrzeganiu ustawodawstwa o kultach religijnych na terytorium obwodu winnickiego.

Wypełniając zarządzenia Rady Ministrów ZSRR z 16 marca 1961 r. i Rady Ministrów Ukraińskiej SRR z 29 kwietnia 1961 r. „O wzmożeniu kontroli przy przestrzeganiu ustawodawstwa o kultach”, komitety wykonawcze rad rejonowych, miejskich, wiejskich i osiedlowych deputatów pracujących w niewielkim stopniu poprawili kontrolę przestrzegania przez organizacje religijne, duchowieństwo ustawodawstwa o kultach. Przy wszystkich radach na ogólnych zasadach powołano komisje kontroli przestrzegania ustawodawstwa o kultach religijnych, które prowadzą określone prace we wsiach i w centrach rejonowych obwodu.

Nieźle zorganizowano komisje kontroli przestrzegania prawa o kultach w rejonach winnickim, lipowieckim, tulczyńskim. Z pomocą komisji współdziałania ujawniono wiele poważnych wykroczeń ze strony duchowieństwa, organizacji religijnych, odnośnie do których podjęto odpowiednie działania.

Jednakże w wielu rejonach praca komisji kontroli jest nie zorganizowana (barski, berszadzki, hajsyński, koziatyński i in.). Brak planów pracy komisji, a zebrania prowadzi się tylko w sprawach organizacyjnych.

На территории указанных районов установлены грубейшие нарушения законодательства духовенством. Так, священники МЕЛЬНИЧУК Н. Т. (с. Глуховцы Казатинского района), НАВРОЦКИЙ А. Н. (с. Луги Бершадского района), КОСТЮК Г. П. (с. Вербовец Барского района), БЕРРЕЗОВСКИЙ А. А. (Бубновка) и ХУТОРНОЙ С. П. (с. Соболевка Гайсинского района) крестили детей без согласия родителей, освещали дома, вмешивались в финансово хозяйственную деятельность религиозных обществ и допускали ряд других нарушений.

Снятые с регистрации священники ДЖОГАН М. И. с. Барское Барского района; ЛЕСИК М. В., г. Гайсин; НОВОДВОРСКИЙ Н. М., с. Иванковцы Казатинского района; МОРОЗЮК К. Д. и ЗИНЬКОВ Г. с. Жданово и Ивашковцы Шаргородского района, пресвитеры ВАСИЛЕНКО Ф. Е. – с. Правилровка Ильинецкого района, ЦЫГАНСКИЙ В. М. с. Сапижанка Шаргородского района, пользуясь отсутствием контроля со стороны местных Советов, бесприпятственно совершают религиозные требы по месту жительства и в окружающих селах.

Аналогичные факты имели место в Калиновском, Жмеринском, Крыжопольском и других районах.

В результате изучения положения на местах установлено, что некоторые местные органы власти грубо нарушают законные права верующих, определенные в советском законодательстве. Нарушения выражаются в незаконном снятии с регистрации религиозных объединений, закрытии храмов и молитвенных домов, незаконных отказах в регистрации религиозных общин,

На территории wspomnianych rejonów stwierdzono bardzo poważne przekroczenie prawa przez duchowieństwo. Dla przykładu: kapłani Mielniczuk N. T. (wieś Głuchowcy, rejon koziatyński), Nawrocki A. N. (wieś Ługi rejon berszdzki), Kostiuk G. P. (wieś Wierzbowiec rejon barski), Berezowski A. A. (Bubnowka) i Hutornoj S. P. (wieś Sobolewka rejon hajseński) chrzcili dzieci bez zgody rodziców, poświęcali domy, wtrącali się do ekonomiczno-gospodarczej działalności organizacji religijnych i dopuszczali się wielu innych nadużyć.

Kapłani wykreśleni z rejestru, Drzogan M. I. wieś Barskoje, rejon barski, Lesik M. W. – miasto Hajsyn; Nowodworski N. M. wieś Iwankowcy, rejon koziatyński; Moroziuk K. D. i Zinkow G. wieś Żdanowo i Iwaszkowcy, rejon szarogrodzki; prezbiterzy Wasilenko F. E. wieś Prawiłowka, rejon iliniecki; Cygański W. M. wieś Sapiżanka, rejon szarogrodzki, korzystając z braku kontroli ze strony lokalnych władz, bez przeszkód spełniają obowiązki religijne w miejscu zamieszkania i w okolicznych wsiach.

Analogiczne fakty zdarzyły się w kalinowskim, żmeryńskim, kryżopolskim i innych rejonach.

W wyniku rozpoznania sytuacji na miejscach potwierdzono, że niektóre organy władz lokalnych poważnie naruszają prawa osób wierzących, określone w sowieckim ustawodawstwie o kultach. Łamanie prawa wyraża się w bezprawnym wyrejestrowaniu organizacji religijnych, zamknięciu świątyń i budynków modlitewnych, bezprawnej odmowie w rejestracji parafii, zabranii organizacjom

изъятых у религиозных общин арендуемых помещений, производстве обысков в молитвенных домах и квартирах верующих, незаконном изъятии у верующих религиозной литературы, увольнении с работы по мотивам религиозных убеждений, отказе в прописке по месту жительства служителям культа и наконец, оскорбление чувств верующих.

Верующие адвентисты седьмого дня сел Медвежье Ушко Винницкого района и Ходаки Барского района продолжительное время ходатайствуют о регистрации общин. Руководители указанных исполкомов районных Советов препятствуют адвентистам в регистрации. В результате чего эти верующие проводят молитвенные собрания нелегально.

Православным религиозным обществам сел Поташня, Устье и других Бершадского района председатель райисполкома тав. ТЕРЕШКО Г. М. препятствует производит текущий ремонт церквей.

В том же районе председатель сельского Совета с. Терновки тов. КУЗИК А. Ф. на протяжении длительного времени отказывал в прописке по месту жительства служителю культа.

Председатель сельского Совета с. Марьяновки Крыжопольского района тов. МАРКОВСКИЙ в феврале сего года произвел обыск в доме верующего ЮРЕВИЧА В. И. и изъял Библию. В селе Кулиге Винницкого района 7 апреля 1965 года председатель сельского Совета тов. СЛОБОДЯНЮК И. Я. председатель колхоза тов. БОЯРОВ Г. В. и участковый уполномоченный милиции тов. ПРОКОПЕНКО И. А. произвели обыск в доме верующей и изъяли религиозную литературу.

religijnym wynajmowanych pomieszczeń, przeszukiwaniu domów modlitwy i mieszkań osób wierzących, bezprawnym anektowaniu wiernym literatury religijnej, zwolnieniu z pracy ze względu na przekonania religijne, odmowie w uzyskaniu stałego zameldowania kapłanom i na koniec, obrażanie uczuć religijnych ludzi wierzących.

Wierzący Adwentyści Dnia Siódmego ze wsi Miedwieże Uszko, rejon winnicki, i Hodaki, rejon barski od dłuższego czasu zabiegają o rejestrację parafii. Przedstawiciele wspomnianych komitetów wykonawczych rad rejonowych utrudniają adwentystom rejestrację. Na skutek tego ci wierzący prowadzą spotkania modlitewne nielegalnie.

Prawosławnym wspólnotom religijnym wsi Potasznia, Ustie i innych w rejonie berszadzkiem przedstawiciel rady rejonowej тов. Терешко Г. М. przeszkadza przeprowadzić bieżący remont cerkwi.

W tymże rejonie przewodniczący rady wiejskiej wsi Ternowki тов. Кузик А. Ф. od dłuższego czasu odmawiał prawa na uzyskanie stałego zameldowania duchownemu.

Przewodniczący rady wiejskiej wsi Marianowki, rejon kryżopolski тов. Markowski w lutym bieżącego roku przeprowadził przeszukiwanie w domu osoby wierzącej Jurewicza W. I. i zarekwirował biblię. We wsi Kułyga, rejon winnicki 7 kwietnia 1965 r. przewodniczący rady wiejskiej тов. Słobodianiuk I. J., przewodniczący kołchozu Bojarow G. W. i posterunkowy milicji Prokopienko I. A. dokonali przeszukania w domu osoby wierzącej i zarekwirowali literaturę religijną.

В селах Кацмазове, Носковцах Жмеринского района должностные лица оскорбляют чувства верующих, в беседе с ними делают неразрешенные формы обращения. В селе Кацмазове, перед окнами молитвенного дома на телеграфном столбе, установили динамик и усилили его звучность. Такие действия только вызывают возмущение у верующих.

В 1961 году, по ходатайству Барского райосполкома, вопреки законодательству, снято с регистрации активное православное религиозное общество в селе Слобода Ялтушковская.

В 1964 году Калиновокий райисполком добился снятия с регистрации православных религиозных объединений в селах Заванщина и Глинское по мотивам распада общин. В действительности никакого распада общин не было. Здания находятся в ведении верующих, которые ходатайствуют о назначении священников для службы в церквях.

В июне 1965 года председатель сельского Совета села Чечелевка Гайсинского района тов. КИРИЛЮК Ф. вместе с участковым уполномоченным изъяли все имущество из молитвенного дома евангельских христиан-баптистов. На изъятое имущества дали расписку хозяину дома и запретили ему пускать в этот дом верующих для исполнения религиозных обрядов.

В селе Завадовка Гайсинского района председатель сельского Совета КУЗЬМИН С.М. отобрал у православной общины ключи от церкви, имущество из этого помещения выбросил, а священнику предложил выехать из села.

We wsiach Kacmazowie, Noskowcach, rejon żmeryński, osoby zajmujące odpowiednie posady obrażają uczucia osób wierzących, przy spotkaniach stosują niedopuszczalne formy wypowiedzi. We wsi Kacmazowie przed oknami budynku modlitewnego, na słupie telefonicznym, zamontowali głośnik i zwiększyli jego moc. Takie działania tylko wywołują emocje u osób wierzących.

W 1961 r., po uwzględnieniu prośby rady rejonowej w Barze, w sprzeczności z obowiązującym prawem wyrejestrowano aktywną, prawosławną wspólnotę we wsi Swoboda Jałtuskowska.

W 1964 r. rada rejonowa Kalinówki przeprowadziła wyrejestrowanie prawosławnych organizacji religijnych we wsiach Zawanszczina i Glińskoje z powodu rozpadu parafii. W rzeczywistości żadnego rozpadu parafii nie było. Budynki znajdują się w dyspozycji wiernych, którzy zabiegają o wyznaczenie kapłanów dla pełnienia posługi w cerkwiach.

W czerwcu 1965 r. przewodniczący rady wiejskiej wsi Czecheliewka, rejon hajsyński, tow. Kiryliuk F. razem z posterunkowym zabrali całe wyposażenie domu modlitwy ewangelicznych chrześcijan-baptystów. Na zabrane rzeczy dali zaświadczenie gospodarzowi domu i zabronili mu wpuszczania do tego domu osób wierzących dla spełnienia obrzędów religijnych.

We wsi Zawadowka, rejon hajsyński, przewodniczący rady wiejskiej Kuźmin S. M. zabrał prawosławnej parafii klucze od świątyni, rzeczy wyrzucił, a kapłanowi zaproponował opuszczenie wioski.

По решению органов власти, за последние годы (1960-1964 г.г.), изъято значительное количество молитвенных зданий от религиозных обществ для использования их под культурно-просветительные учреждения. Однако большая часть этих помещений до сего времени не используется по назначению, здания пустуют и разрушаются.

Так, например, в Гайсинском районе не используются – 16 зданий;

в Ильинецком районе не используется – 11,

в Погребищенском – 11,

в Крыжопольском – 10,

в Барском – 9.

Подобное положение и в других районах.

Все это приводит к тому что верующие из села Веселовка Гайсинского района, с. Украинцкое Барского района, с. Слобода Ильинецкого района, с. Скала Погребищенского района и других обращаются в облисполком и в вышестоящие инстанции с большим количеством жалоб о возвращении изъятых у них церквей.

Следует отметить, что религиозная обрядность на территории области из года в год не снижается, а до некоторой степени увеличивается. Об этом свидетельствуют следующие данные:

Na skutek decyzji władz w ostatnich latach (1960-1964) zabrano znaczną liczbę budynków modlitewnych organizacjom religijnym dla wykorzystania ich dla celów kulturalno-oświatowych. Jednakże większość tych pomieszczeń do chwili obecnej nie wykorzystuje się zgodnie z przeznaczeniem, budynki stoją puste i niszczeją.

Tak, dla przykładu, w rejonie hajsyńskim nie wykorzystuje się 16 budynków,

w rejonie ilinieckim nie wykorzystuje się – 11,

w pogrebyszskim – 11,

w kryżopolskim – 10,

w barskim – 9.

Podobna sytuacja występuje i w innych rejonach.

Wszystko to doprowadza do tego, że wierzący wsi: Wiesielówka, rejon hajsieński; Ukrainkoje, rejon barski; Słoboda, rejon iliniecki; Skala, rejon pogrebyszski i innych zwracają się do rady obwodowej i wyższych instancji z ogromną liczbą skarg o zwrot zabranych u nich cerkwi.

Trzeba zauważyć, że obrzędowość religijna na terytorium obwodu z roku na rok nie obniża się, a w pewien sposób nawet zwiększa. O tym świadczą następujące dane:

Вид религиозного обряда	1963		1964		Obrzęd religijny	1963		1964	
	Каличество	% к числу родившихся вступивших в брак, умерших	Каличество	% к числу родившихся вступивших в брак, умерших		Liczba	% w stosunku do urodzonych, zaślubionych, zmarłych	Liczba	% w stosunku do urodzonych, zaślubionych, zmarłych
Крещений	15 946	42,8	14 562	43,4	Chrzest	15 946	42,8	14	43,4
Венчаний	501	2,8	501	3,1	Ślub	501	2,8	501	3,1
Погребений	3437	19,6	3846	13,7	Pogrzeb	3437	19,6	3846	13,7

Все это говорит о том, что на местах слабо занимают внедрением гражданской обрядности, а комиссии содействия контролю за выполнением законодательства о культурах этому вопросу также не уделяют должного внимания.

В целях усиления контроля за выполнением законодательства о культурах и пересечения администрирования в отношении религиозных объединений, служителей культа и верующих, считают за необходимое, чтобы райисполкомы провели ряд мероприятия к устранению имеющихся недостатков.

а) предложить исполкомам районных и городских Советов депутатов трудящихся рассмотреть вопросы о работе комиссий содействия контролю за соблюдением законодательства о культурах с целью активизации их работ;

б) обеспечить плановость работы комиссий содействия, обязав райгорисполкомы, не реже одного раза в квартал проводить заседание районной комиссии содействия контролю для проведения итогов работы за прошедший период;

в) рекомендовать райисполкомам изучать на районных семинарах председателей и секретарей исполкомов сельских и поселковых Советов депутатов трудящихся „Инструкцию по применению законодательства о культурах”;

г) исполкомам районных Советов депутатов трудящихся пересмотреть вопрос об использовании изъятых молитвенных зданий и по каждому из них решить: под какие культурно-просветительные нужды они будут использованы, какому ведомству они будут переданы, кто конкретно и к какому сроку будет заниматься его оборудованием или

Wszystko to potwierdza, że na miejscach mało się zajmują wprowadzaniem obrzędowości świeckiej, a komisje kontroli przestrzegania ustawodawstwa o kultach tej sprawie nie poświęcają wiele uwagi.

Celem wzmocnienia kontroli przy wypełnianiu ustawodawstwa o kultach i ograniczenia działań administracyjnych przeciwko organizacjom religijnym, duchowieństwu i osobom wierzącym, uważamy za niezbędne, żeby rady rejonowe przeprowadziły szereg działań zmierzających do likwidacji braków.

a) zaproponować radom rejonowym i miejskim deputatów robotniczych rozpatrzyć pytania dotyczące pracy komisji kontroli przestrzegania ustawodawstwa o kultach celem aktywizacji ich prac;

b) zabezpieczyć planowe działania komisji kontroli przestrzegania ustawodawstwa, zobowiązując rady rejonowe, nie rzadziej niż jeden raz w kwartał, organizować zebranie rejonowej komisji kontroli przestrzegania ustawodawstwa, dla przeprowadzenia planów pracy za miniony okres;

c) zaproponować radom rejonowym zapoznanie się na seminariach rejonowych przewodniczącym i sekretarzom rad wiejskich i osiedlowych deputatów robotniczych z „Instrukcją o zastosowaniu ustawodawstwa o kultach”;

d) radom rejonowym deputatów pracujących przejrzeć sprawy dotyczące wykorzystania zamkniętych budynków modlitewnych i w każdym przypadku zdecydować, na jaki cel kulturalno-oświatowy one będą wykorzystane, jakiej organizacji one będą przekazane, kto konkretnie i w jakim terminie będzie się zajmował ich przystosowaniem lub przebudową.

переоборудованим. В том случае если здание по своей конструкции или ветхости невозможно использовать, вопрос о его сносе в установленном порядке возбудить;

д) предложить исполкомам районных, городских, сельских и поселковых Советов депутатов трудящихся принять срочные меры для активизации работы комиссий по внедрению гражданской обрядности, с тем, чтобы со временем она изжила религиозную обрядность. Считаем, что комиссии содействия контролю за соблюдением законодательства о культурах должны организовать свою работу так, чтобы ни один факт нарушения этого законодательства не оставался незамеченным.

W tym przypadku, jeśli budynek ze względu na swoją konstrukcję albo starość nie można wykorzystać, w ustanowionym porządku zaproponować jego rozbiórkę;

e) zaproponować radom rejonowym, miejskim, wiejskim i osiedlowym deputatów robotniczych podjąć natychmiastowe działania dla aktywizacji pracy komisji odpowiedzialnej za wprowadzenie świeckiej obrzędowości, w tym celu, żeby z czasem ona zastąpiła obrzędowość religijną.

Uważamy, że komisje kontroli przestrzegania ustawodawstwa o kulturach, powinny organizować swoją pracę tak, żeby ani jeden fakt przekroczenia tego ustawodawstwa nie zostawał nie zauważony.

Уполномоченный
Совета по делам
религиозных культов
при Совете
Министров СССР по
Винницкой
области

Уполномоченный
Совета по делам
русской
православной
церкви при
Совете Минис-
тров СССР
по Винницкой
области

Pełnomocnik Rady
ds. Kultów
Religijnych
przy Radzie
Ministrów
ZSRR w obwodzie
winnickim

Pełnomocnik Rady
ds. Cerkwi
prawosławnej
przy Radzie
Ministrów
ZSRR w obwodzie
winnickim

Г. Кривчак

С. Куликов

G. Krywczak

S. Kulikow

Sprawozdanie *O przestrzeganiu ustawodawstwa o kulturach religijnych na terytorium obwodu winnickiego*, złożone zastępcy przewodniczącego Komitetu Wykonawczego Rady Obwodowej Deputatów Robotniczych tow. Słobodianiukowi D.O., maszynopis w języku rosyjskim, orginał.

Державний Архив Вінницької Облaсті, Ф. Р-2700, оп. 6, спр. 2113, арк. 103-108.